

АНАЛІЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ПРОЦЕСІВ У СЕКТОРІ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЯК ФУНКЦІЯ ПОДАТКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Зроблена спроба розглянути один з важливих аспектів розвитку нових функцій податкової адміністрації України, а саме, аналіз підприємницьких процесів на підприємствах малого бізнесу, обґрунтування необхідності розвитку аналітичної функції та доцільності використання економічного аналізу як її інструменту.

Ключові слова: малий бізнес, податкова система, економічний аналіз, пільги, інформаційні бази.

Вступ. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Трансформація економіки України шляхом інтенсивної інтеграції в світовий економічний простір потребує узгодженості дій систем державного регулювання і управління економікою. Ця вимога стосується всіх складових її елементів, зокрема, податкової системи. Відповідно склад функцій податкової адміністрації об'єктивно потребує якісного оновлення свого складу і змісту.

Розрив між темпами розвитку податкової адміністрації і темпами розвитку підприємництва, що намітився, особливо помітний на прикладі малого бізнесу, який починає відігравати важливу роль як в економічному і соціальному житті України, так і промислово розвинених країн, де його частка складає до 70% валового національного продукту.

Тому вирішення зазначеної проблеми дозволить підсилити зворотний зв'язок суб'єкта податкової адміністрації (держави) із платником податків через ланцюжок «дохід дрібного підприємця (представника малого бізнесу) — податки — дохід держави», активніше впливати на розвиток підприємництва в цілому.

Матеріали і методи дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням оподаткування малого бізнесу традиційно приділяється значна увага. Досліджується коло проблем оподаткування, розробки податкової політики держави, можливості розвитку податкової системи за рахунок застосування сучасних комп'ютерних технологій і програмного забезпечення та ін. [1]. Достатньо глибоко опрацьовуються тенденції і проблеми розвитку малого бізнесу [2, 3], де в якості причини, що стримує його зростання, називається недосконалість податкової системи в різних аспектах її прояву (ставки, пільги, суперечність законодавчої бази і т.д.). Активність спостерігається і у напрямі модернізації технологій менеджменту всередині податкових структур [4-5].

Таким чином, багато уваги приділяється формуванню і оцінці дії фіскальних інструментів, розгляду їхніх наслідків всередині і поза податковою системою, коштам, прихованим від держави, — доходам тіньової економіки. Це частково виправдано, оскільки перерозподіл коштів з підконтрольної державі економіки в тіньову набув в Україні значних розмірів. У той же час проблеми малого бізнесу цікавлять більше самих підприємців і економістів-теоретиків.

Такий підхід не сприяє ані розвитку підприємництва, ані вдосконаленню податкової системи. Для надання цим процесам комплексного і системного характеру механізм функціонування податкової адміністрації необхідно доповнити новими елементами, використання яких дозволить їй активніше брати участь в процесах державного планування економіки України і стимулювання розвитку підприємництва, суттєво впливати на підприємницькі процеси.

Результати дослідження та їх аналіз. Системне вдосконалення менеджменту будь-якої установи або підприємства припускає прискорення управлінських процесів і

активізацію зворотного зв'язку в системі управління. Аналітична складова менеджменту податкової адміністрації в її теперішньому стані не може сприяти вирішенню даної задачі через свою бюрократію і спрямованість на адміністрування в податковій сфері. Тому їй потрібен такий інструментарій, який зможе запропонувати якісно новий рівень аналітичного забезпечення всіх управлінських процесів, що протікають в податковій системі та її зовнішньому середовищі. Цей інструментарій повинен сприяти розвитку двох об'єктів — самої податкової адміністрації та підприємницьких процесів.

Таким комплексним інструментом представляється економічний аналіз. Аргументів на його користь декілька:

- по-перше, інформаційна база податкової адміністрації формується на підставі даних податкового обліку, які значно відрізняються від даних управлінського і реального стану справ, що не дає можливості з'ясувати дійсні причини банкрутства, збитковості та ін.;

- по-друге, фінансовий аналіз, що проводиться на основі обов'язкових форм звітності, не дає об'єктивної характеристики підприємства;

- по-третє, неухильно росте чисельність платників податків за рахунок розвитку малого бізнесу. Більшість його представників вибирає форму з мінімальним об'ємом обов'язкової звітності. Відповідно, звужується інформаційна характеристика підприємництва;

- по-четверте, підприємці сьогодні все частіше ведуть управлінський облік, хоча не завжди в повному об'ємі і трансформуючи його під свої потреби.

Проте, просто використовувати традиційні прийоми і методи економічного аналізу як основу вдосконалення аналітичної складової менеджменту податкової системи явно недостатньо. Необхідно конкретизувати його об'єкт, визначити сфери і частоту застосування, розробити організаційний механізм реалізації.

Узагальненим об'єктом економічного аналізу в податковій системі повинна стати сукупність всіх платників податків, що здійснюють підприємницьку діяльність в конкретному районі (області), згрупована в дві групи: 1) приватні підприємці, 2) приватні підприємства і товариства з обмеженою відповідальністю. У кожній з цих груп необхідно класифікувати платників податків і по формах оподаткування, і по домінуючому виду діяльності. Крім того, платників другої групи доцільно розділити на великі, середні і малі підприємства.

Запропонована класифікація може стати основою розробки комплексу методик економічного аналізу як стандартна процедура. Її особливістю є використання категорії «середні підприємства», статус яких не визначений в законодавстві України. Проте, виділення такої групи підприємств в якості приватного об'єкта аналізу є вкрай важливим для спостереження тенденцій розвитку підприємницьких процесів, оцінки ефективності застосування податкових пільг і ін., оскільки саме цей тип підприємств є віддзеркаленням «успіху» комбінації двох складових — податкової і підприємницької.

Класифікація сформована і апробована в результаті досліджень, проведених автором в період 2006-2007 рр., які підтвердили, що розвиток малого бізнесу відповідає загальносвітовим тенденціям формування гнучкої економіки, поєднання різних форм власності і адекватної їм моделі господарства, в якій реалізується складний синтез конкурентного ринкового механізму і державного регулювання великого, середнього і дрібного виробництва. Тому при формуванні інформаційних баз податкової системи держави необхідно враховувати їхнє видове співвідношення і тенденції розвитку.

Критерієм розмежування малих, середніх і великих підприємств вибрані єдині норми чисельності [2], введені Європейською комісією в 1996р. Для врахування якісних змін малого бізнесу.

У всіх галузях економіки України впродовж 2006-2007 рр., спостерігається повільне кількісне зростання малого бізнесу. Хоча, дотепер ядро підприємницького сектора в Україні сьогодні складають малі підприємства на рівні 74,8%, тоді як в країнах Європейського Союзу — 92,5%. Розподіл по видах господарської діяльності також, в цілому, відповідає світовим тенденціям: у оптовій і роздрібній торгівлі — 46%, промисловості — 15,8% від загальної кількості малих підприємств України. За даними Одеського обласного управління статистики динаміка розвитку малого бізнесу в Одеській області в цілому позитивна: з кожним роком спостерігається стійке зростання його чисельності (з числом зайнятих до 50 осіб.). Частка малих підприємств в промисловому секторі за останні роки повільно, але стабільно зростає і складає 15-16%. В той же час із зареєстрованих малих підприємств реально функціонувало тільки 75,4%, що у 2006р. Показники склали 79,2%, в 2007г. — 77,9% .

Дослідження показали, що дані, використовувані регіональними відділеннями ДПА при складанні аналітичних довідок, часто надані органами статистики. Вони можуть відставати по термінах і не завжди відповідають дійсності внаслідок узагальнення, тому не відображають багатьох аспектів діяльності підприємств (причинпливності, реорганізації, збитковості і ін.). Управляти розвитком малого бізнесу на їхній основі ризиковано, тому неприпустимо. Податковій системі треба створювати власну незалежну інформаційну базу, яка відстежуватиме тенденції розвитку платників податків по видах діяльності, темпах розвитку і ін.

Сфера і частота застосування економічного аналізу визначається метою його проведення. Однією зі сфер представляється аналіз наслідків податкового регулювання у вигляді моніторингу пільгових підприємств, спостереження та оцінка зв'язку між ефективністю малого бізнесу і податковим тягарем.

Домінуюча останнім часом точка зору щодо необхідності ліквідації пільг оподаткування представляється не зовсім вірною, оскільки пільги в оподаткуванні є реальним механізмом впливу держави на економіку і на кожен конкретний суб'єкт господарювання. Політика скорочення ставок по основних податках залишається прогресивним інструментом управління економікою у багатьох країнах. Так, зниження ставок у 80-і ХХст. Роки провело багато розвинених країн: у Японії максимальна ставка знизилася з 43,3 до 37,5 %, у Франції — з 50 до 45 %, у Великобританії — з 52 до 35%, в Канаді — з 46 до 28 % і т.д. [2].

Проте, податкові пільги повинні заохочувати тільки ті види діяльності, які більшою мірою необхідні зараз державі, тим самим стимулювати їх, не вдаючись до витрат бюджетних коштів. Виключення деяких статей витрат повинно компенсуватися стимулюванням активності підприємців в певній сфері господарювання за допомогою все тих же пільг. Пільги необхідні для стимулювання розвитку нових стратегічних напрямів: наукоємних, інноваційних, інформаційних. Тому відстежувати треба не тільки об'єми, а і ефективність пільг, зв'язок з видом діяльності, розміром підприємства і ін.

Відомо, що економічний аналіз є аналітичним інструментом, який має широкий арсенал методичних прийомів і методів аналізу. Навіть проведений на основі неповних статистичних даних по кількості, чисельності, динаміці і структурі малого бізнесу він показав, що розвиток останнього, особливо в промисловості, вкрай нестабільний [7-8]. Вплив становить і чисельність персоналу, і вид діяльності, і цілий ряд інших чинників: одні і ті ж податкові пільги, що надаються промисловим і торговельним малим підприємствам при інших рівних умовах дадуть різний ефект.

Тому використовувати механізм податкових пільг на основі даних економічного аналізу з урахуванням пріоритету розвитку підзвітної території (області, міста) можна диференційовано, стимулюючи тим самим розвиток пріоритетного напрямку. Такий

підхід дозволить податковій адміністрації активніше брати участь в управлінні економікою на регіональному рівні.

Сама система оподаткування повинна заохочувати зростання бази оподаткування, тобто режим пільгового сприяння необхідний не тільки економічно слабким, малим підприємствам (у тому числі і знов створеним), але і суб'єктам господарювання із стабільним зростанням бази оподаткування. Наприклад, суб'єктам, що освоюють стратегічно важливу для України або регіону інноваційну продукцію або технологію.

Реалізація різних можливостей вдосконалення податкової системи України потребує досконального вивчення наслідків пропонованих нововведень і також є сферою економічного аналізу. Будь-які нововведення в системі оподаткування, податкові плани і плани по виконанню прибуткової частини бюджету повинні базуватися на достовірному економічному аналізі стану податкової бази і фінансово-економічного стану платників. Тільки в цьому випадку забезпечується ефективний регулюючий і стимулюючий вплив податкової системи на економіку країни.

Активізація аналітичної роботи на всіх рівнях управління податкової адміністрації неможлива без вдосконалення організаційного механізму реалізації економічного аналізу. У зв'язку з цим сьогодні вкрай необхідна реорганізація мережі аналітичних відділів в рамках управління при обласних ДПА, основною функцією яких повинне бути не формальний перерозподіл об'єктів аналізу по підрозділах, а розширений економічний аналіз за спеціально розробленими стандартами його організації і проведення і затвердженими методиками оцінки результатів.

Робота таких підрозділів повинна бути націлена на збір і систематизацію інформації про стан податкової бази в цілому по підзвітній території і по групах платників. При цьому слід виділяти особливо не тільки групи найбільш значущих платників району (офіс крупних платників) або платників з найбільшим обсягом заборгованості по платежах до бюджету, які поребують особливого контролю: перша група визначає стан найбільшої частини податкової бази, а друга група характеризує стан платіжної і бюджетної дисципліни. Доцільно виділяти також групи представників малого бізнесу по пріоритетних для розвитку регіону напрямках (офіс малого і середнього бізнесу).

Аналітична робота в ДПА повинна забезпечувати необхідний для здійснення управління податковою системою мінімум достовірної аналітичної інформації. При цьому частина інформації може використовуватися на місцевому рівні відповідно до компетенції місцевих органів самоврядування, а частина — на макрорівні. Її прозорість і достовірність забезпечуватиметься використанням каналів передачі нормативних актів податкового законодавства. При цьому аналітична інформація, що безпосередньо впливає на податкову політику, надходитиме не зверху, виходячи з потреб уряду (що принципово важливо), а знизу, виходячи з можливостей платників.

Основу аналітичної інформації повинна складати достовірна оцінка стану податкової бази, одержати яку можна шляхом проведення аналізу фінансово-економічного стану платників податків, схема якого повинна передбачати оцінку всіх складових їхнього економічного потенціалу. Також необхідний такий аналіз відносно найбільш значущих платників і платників-боржників, резервів розширення та вдосконалення податкової бази.

У функції аналітичного підрозділу ДПА може бути включена оцінка доцільності застосування податкових пільг (податкового кредиту) або штрафних і фінансових санкцій відносно окремих платників або їх груп. Може проводитися оцінка заборгованості платників: після оцінки економічної ефективності певного виду податкової пільги може виноситися ухвала про доцільність його застосування.

Пропоновані нововведення в менеджменті податкової адміністрації [6] здатні корінним чином змінити якість роботи податкових адміністрацій, додавши роботі інспекторів цілеспрямований характер, озброївши їх могутнім аналітичним апаратом, що дозволяє точно і своєчасно виявляти невідповідності в звітності платника, побічно вказуючи на приховування коштів від оподаткування. З іншого боку, активне використання економічного аналізу в роботі ДПА дасть змогу своєчасно діагностувати пригнічуючу дію податків на окремих платників і рекомендувати відносно них застосування податкових пільг. Аналітичне обґрунтування у обов'язковому порядку необхідно при вирішенні питання щодо пільгового оподаткування конкретного платника, при накладенні штрафних і фінансових санкцій на платника у великих розмірах, при вирішенні питання про погашення заборгованості перед бюджетом майном платника.

В наш час в роботі ДПА передбачено проведення аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств. Проведення аналізу формально покладено на відділи примусового стягнення податків, хоча має за мету виявлення ступеня неплатоспроможності підприємств і організацій, що мають заборгованість перед бюджетом.

Проте на практиці проведення аналізу проблематично у зв'язку з високою поточною завантаженистю працівників ДПА, відсутністю досвіду аналітичної роботи і необхідної інформаційно-методичної бази, застарілим програмним забезпеченням, а у ряді випадків, і його повною відсутністю. Тому сьогодні менеджмент податкової адміністрації обмежується проведенням аналізу звітності декількох крупних підприємств-штрафників району.

Висновки. Таким чином, використання економічного аналізу як функції податкової адміністрації є об'єктивною необхідністю, що дозволить надалі використовувати його для стимулювання розвитку підприємницьких процесів у секторі малого бізнесу. Вдосконалення аналітичної методології дозволить Україні значно прискорити проведення податкової реформи, а податковій адміністрації — сформувати ефективний менеджмент.

Список літератури

1. *Касьяненко М.* Організація роботи органами податкової служби. — Ірпінь: Акад. ДПС, 2002. — 292 с.
2. *Малые и средние предприятия.* Управление и организация / Под ред. Пихлера Й.Х., Пляйтнера Х.Й., Шмидта К.-Х. Пер. с нем. И.С.Алексеевой и Г.И.Токаревой. — М.: Междунар. отношения, 2002. — 280 с.
3. *Долишній М.І.* Підприємництво в Україні: Проблеми становлення і розвитку. Долишній М.І., Козоріз М.А., Даниленко А.С. — Ужгород: Карпати, 2006. — 363 с.
4. *Брюммер К.* Система поддержки предприятий малого и среднего бизнеса в Германии // Проблемы теории и практики управления. — 2005. — № 2. — С. 46-49.
5. *Філіппова С.В.* Аналітична складова менеджменту податкової системи України— Вісник національного університету “Львівська політехніка”. 2007. — № 576. — С. 307-312
6. *Шершньова С.Є., Кирев О.В.* Использование налога на добавленную стоимость для учета и оценки предпринимательской деятельности // Тез. Междунар. техн. конф. «Проблемы и перспективы развития предпринимательства» — Харків: НТУ «ХПИ». — 2006. — С.107.

Анализ предпринимательских процессов в секторе малого бизнеса как функция налоговой администрации. Шершнёва С.Е.

Сделана попытка рассмотреть один их важных аспектов развития новых функций налоговой администрации Украины, а именно, анализ предпринимательских процессов на предприятиях малого бизнеса, обоснование необходимости развития аналитической функции и целесообразности использования экономического анализа как ее инструмента.

Ключевые слова: *малый бизнес, налоговая система, экономический анализ, льготы, информационные базы.*

Analysis of employer's process by small business sector as tax department function. Shershneva С.Е.

The important aspect of new function development in Ukrain tax department is attempted to consider. They are - employer's process of small enterprise analysis, analysis function progress, expediency of economic analysis use.

Keywords: *small business, tax system, economic analysis, information basis.*